

Kamil Sulej*

*Przesłanie encyklik Rerum novarum, Laborem exercens,
Centesimus annus i możliwości ich aplikacji w świecie ludzi pracy.*
Redakcja naukowa Władysław Zuziak, Amadeusz Pala.
Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II 2022 ss. 144

Znaczenie pracy w nauczaniu społecznym Kościoła zawsze stanowiło istotny punkt badań. Nie ulega wątpliwości, że praca ma ogromne znaczenie, ponieważ stanowi warunek umożliwiający założenie rodziny, która funkcjonuje dzięki wypracowanym środkom. Praca ma także istotne znaczenie dla rozwoju każdego człowieka, a w konsekwencji całego społeczeństwa. Daje się zauważyć, że zagadnienie pracy, szczególnie w ostatnich dekadach, nabiera istotnego znaczenia dla kobiet, co przekłada się na ich macierzyństwo w korelacji z osobistym rozwojem.

Czytelnicy, którzy sięgną do publikacji pod redakcją naukową Władysława Zuziaka i Amadeusza Pala pt. *Przesłanie encyklik Rerum novarum, Laborem exercens, Centesimus annus i możliwości ich aplikacji w świecie ludzi pracy* będą mogli znaleźć odpowiedzi na aktualne refleksje, ważne i bieżące tematy społeczne, które są obecne w świecie ludzi pracy. Publikacja stanowi pierwszy tom serii *Idea solidarności dzisiaj*, która ukazała się w ramach działalności Międzynarodowego Centrum Badań nad Fenomenem Solidarności. Koncepcją wyjściową dla wydania publikacji była obchodzona w 2021 r. rocznica ukazania się trzech encyklik społecznych: *Rerum novarum* (1891), *Laborem exercens* (1981) oraz *Centesimus annus* (1991). Autorzy skoncentrowali się m.in. na takich zagadnieniach jak: wpływ instytucji państwowych na ochronę warunków pracy obywateli; potrzeba dialogu pomiędzy politykami, pracodawcami i pracownikami; niegodziwy zysk i podmiotowo-przedmiotowy kontekst relacji człowieka i jego pracy; nowe technologie, które szczególnie dzisiaj wywierają wpływ na pracę człowieka. Szczególną uwagę

---

* Kamil Sulej – historyk, sekretarz redakcji „Społeczeństwo. Studia, prace badawcze i dokumenty z zakresu nauki społecznej Kościoła”, prezes zarządu Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana”, ORCID: 0000-0003-3168-8592.

zwrócono na sytuację w krajach Trzeciego Świata, w tym krytykę konsumpcjonizmu. Redaktorzy słusznie podkreślają istotne znaczenie roli rozwoju duchowego, który jest wspierany przez rozwój gospodarczo-materialny, konieczność pokojowego zwalczania nieprawidłowości i redefiniowanie mechanizmu rynkowego na rzecz dobra wspólnego. Redaktorzy publikacji założyli, że książka jest intelektualnym wkładem w 40-lecie powstania NSZZ „Solidarność”.

Analizę poszczególnych dokumentów poprzedzają słowa wstępne przygotowane przez abp. Marka Jędraszewskiego, metropolitę krakowskiego, oraz Piotra Dudę, przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. W przedmowie abp. Marka Jędraszewskiego odnajdujemy esencję trzech omawianych dokumentów i próbę uchwycenia najważniejszych kwestii odnoszących się współczesnych wyzwania człowieka. Natomiast Piotr Duda przypomniał zasady istotne z perspektywy działalności Związku, który w kieruje się nauczaniem społecznym Kościoła. Podkreślił, że wśród omówionych zasad centralne miejsce zajmuje godność osoby ludzkiej, ponieważ człowiek stworzony przez Boga jest bezcenny i godny szacunku.

Publikację rozpoczyna tekst ks. Tadeusza Borutki pt. *Wpływ encyklik społecznych na kształtowanie właściwego rozumienia ludzkiej pracy i postaw ludzi pracy. W trzydziestolecie encykliki Jana Pawła II „Centesimus annus”*. Autor stawia tezę, iż zagadnienie pracy zawsze było istotnym elementem nauczania społecznego, poczynawszy od papieża Leona XIII do Franciszka, przy równoczesnym docenieniu ogromnego wkładu Jana Pawła II. Przedstawiając katolicką naukę o pracy, Autor wyraźnie stwierdza, że nie wolno odczytywać godności człowieka w kategoriach przedmiotowych, ale tylko podmiotowych, co może szczególnie charakteryzuje środowisko tzw. „inwestujących”. Zjawisko takie jest dostrzegane w krajach Trzeciego Świata oraz innych krajach dotkniętych wysokim bezrobociem, gdzie rachunek ekonomiczny przewyższa dobro pracownika, a w konsekwencji dobro jego rodziny. Autor dostrzega ponadto wymiar duchowy pracy, który minimalizowany jest przez kulturowy proces laicyzacji społeczeństwa. Ks. Borutka zwraca uwagę, że „praca – zarówno fizyczna, jak i umysłowa – łączy się nieodzwornie z trudem”. Dla osób wierzących ów trud wpisuje się w drogę krzyżową Chrystusa, włączając ich samych w Jego dzieło odkupienia. Maksyma „módl się i pracuj” odnajduje również tutaj swoje praktyczne znaczenie.

Zagadnienie wyzysku w relacjach pomiędzy pracą a kapitałem zostało przeanalizowane w tekście autorstwa Krzysztofa Brzechzyny, który dokonał tego na przykładzie trzech tytułowych encyklik. Odnosząc się do nauczania Leona XIII, Autor słusznie stwierdza, że klasa robotnicza i środki produkcji należące do właściciela z natury „skazane są na to, by się z sobą łączyć w zgodzie i by sobie odpowiadały w równowadze”. Klasy robotnicza i właściciele wzajemnie się potrzebują i uzupełniają. Oczywiście, społeczne podziały między nimi nie zostaną całkowicie zniwelowane. Katolicka nauka społeczna w tej materii twierdzi, że głębsza współpraca między nimi jest zawsze twórcza i korzystna, i to nie tylko na poziomie

ekonomicznym. Natomiast w oparciu o encykliki *Laborem exercens* i *Centesimus annus* Autor artykułu odniósł się m.in. do takich zagadnień jak: konflikty społeczne, spór pomiędzy ekonomią a materializmem, zadłużenie, ekologia czy konsumpcjonizm. W dokonanej analizie stawia również tezę, iż rozumienie i realizowanie statusu pracy i własności przyczynia się do rozwiązywania zawsze aktualnych konfliktów pomiędzy światem pracy a kapitałem.

Formacja duchowa polega na rozwijaniu własnego człowieczeństwa, uwzględniając elementy nauczania teologicznego – to centralne założenie tekstu ks. Janusza Szulista. Jego zdaniem encykliki społeczne Jana Pawła II ukazują człowieka w odniesieniu do konkretnych wyzwań społecznych, przy jednoczesnym dostrzeżeniu znaków czasu i problemów współczesnego świata. Autor trafnie zauważa, że duchowy aspekt zagadnień społecznych przyczynia się do formułowania rozwiązań, które w rzeczywisty sposób wpływają na pomnożenie autentycznego dobra wspólnego. Ten proces, wysoce logiczny, wprost pokazuje, że formacja duchowa uczy nas lepszego poznania człowieka, ukierunkowuje naszą współpracę z drugą osobą oraz otaczającym nas społeczeństwem, a w konsekwencji także tłumaczy naszą obecność w świecie. Ks. Szulist przedstawia również dwie skrajności, które fałszują formację duchową. Pierwszą z nich jest „intymny spirytualizm”, drugą „społeczny aktywizm”. Autor zachęca również czytelnika do pogłębienia rozumienia formacji duchowej poprzez pełniejsze poznanie trzech zasad: poznania samego siebie i otoczenia, kształtowania solidarnych więzi oraz uchwycenia duchowego wymiaru pracy.

Cenny tekst w układzie publikacji stanowi analiza dokonana przez o. Jana Mazura OSPPE, która odpowiada na podstawowe pytania: Kim jest człowiek? Czym jest jego godność? Czym jest jego praca? Autor odpowiadając na te kluczowe zagadnienia, kieruje się „antropologią integralną, personalistyczną”. Pojęcie ludzkiej godności niesie w sobie prawdę, że każdy człowiek posiada tę samą absolutną i niezbywalną wartość. Dla katolickiej nauki społecznej jest to właściwie sedno wszelkich zasad społecznych, ściśle mówiąc punkt wyjścia do zrozumienia człowieka w świecie. Autor, posiłkując się nauczaniem społecznym św. Jana Pawła II, przypomina, że dobro człowieka ściśle powiązane jest z dobrze rozumianą duchowością, której z kolei nie sposób zrozumieć bez miłości. Szczególnym miejscem promieniowania godności jest ludzka praca. Potwierdza to Jan Paweł II, twierdząc, że „praca ludzka stanowi klucz, [...] do całej kwestii społecznej, jeśli staramy się ją widzieć [...] pod kątem dobra człowieka”. O. Mazur podkreśla, że godność pracy ludzkiej wyrażana jest w godności człowieka pracy. W ten sposób dostrzegamy godność naturalną i nadprzyrodzoną osoby pracującej. To godność ludzka definiuje i uzasadnia godność samej pracy. Stąd zasada: nie człowiek jest „dla pracy”, lecz praca „dla człowieka”.

Tekst, którego autorem jest ks. Henryk Skorowski, traktuje o humanistycznym wymiarze pracy, przez co możemy rozumieć, że praca jest podstawowym

wymiarem bytowania człowieka. Jak trafnie zauważa ks. Skorowski, humanizacja pracy jest współcześnie istotnym problemem, ponieważ dochodzi do jej błędnego interpretowania. Dodaje on, że

w problemie humanizacji pracy chodzi przede wszystkim o to, aby sama praca, tak jak jej wykonanie, była na miarę wielkości człowieka, który zawsze pozostaje i musi pozostać jej podmiotem.

Należy przez to rozumieć, że praca powinna być ludzka. Wymiar pracy humanistycznej wyraża się, jak podkreśla Autor, w trzech aspektach: praca jest moralną powinnością człowieka, jest twórczością oraz jest dialogiem.

Interesującą i cenną analizą pracy dzieli się w swoim artykule Joanna Myson Byrska. Zauważa ona, że praca w XXI w., nie będąc przede wszystkim „ciężką pracą fizyczną”, pomimo wprowadzenia nowych technologii oraz rozwiązań systemowych wcale nie stała się pracą „lekką”. Ujawnia się bowiem specyficzne zmęczenie. Autorka pyta, czym jest tytułowy świat 4.0. i odpowiada: to przestrzeń cyfrowej technologii i komputerów, nowych firm, start up oraz nowego rynku pracy. Autorka zauważa różnice występujące między poprzednimi formami pracy a tą, która jest obecna w świecie 4.0. Zwraca uwagę na dynamikę zmiany pracy, jej stabilność, odkrywając przy tym w niej trend „pracy krótkoterminowej” bez socjalnego bezpieczeństwa. Wiąże się to także z systemem wynagrodzenia, ponieważ dość często jest to praca projektowa czy zadaniowa, co prowadzi do drobnej formy zatrudnienia na umowę zlecenie i w konsekwencji nie stanowi bezpieczeństwa dla pracownika i jego rodziny. Jak zatem należy rozumieć godność pracy w zmieniającym się otoczeniu, w którym człowiek, będąc bardziej traktowany jako przedmiot niż podmiot pracy, zostaje wprost i bezwzględnie podporządkowany rynkowym zasadom opłacalności. Autorka w swych rozważaniach proponuje bezwarunkowy dochód podstawowy, który – jak wyjaśnia –

[...] oznacza zasadniczą zmianę w podejściu do ludzkiej pracy i stanowi rozwiązanie rosnącego bezrobocia w dobie automatyzacji przy jednoczesnym popycie na specjalistów z zakresu IT.

Autorka zauważa przy tym, że proponowane rozwiązanie nadal odbierane jest na rynku pracy jako rewolucyjne.

Współczesne wyzwania dla państwa w procesie realizacji podstawowych zasad prawa pracy: prawa do pracy, prawa do godziwego wynagrodzenia, prawa do wypoczynku – to tytuł tekstu Agnieszki Lenartowicz-Łysik, która zaznacza, że szczególnie w świetle ewolucji rynku pracy i jego otoczenia technologicznego państwo powinno kierować się solidarnością, włączając maksymalną liczbę obywateli w rynek pracy. Pomocne w tym celu może być narzędzie dialogu społecznego, nota bene dobrze wypracowane przez katolicką naukę społeczną. Autorka stawia także pytania i problemy w kontekście polityki państwa wobec pracy. Jako przykład problemu może posłużyć kontekst prawa do pracy i gotowość pracownika do

konieczności przekwalifikowania w niedługim czasie. Wiąże się to dość często z koniecznością podnoszenia kwalifikacji, odbywania szkoleń i zdobywania nowych umiejętności, które zapewnią pracownikowi większą szansę za pozostanie na rynku pracy. Inną kwestią jest prawo do wypoczynku i w dalszym ciągu powracające zagadnienie „wolnych niedziel”, które winny być postrzegane jako dobro publiczne i wartość kulturowa.

Publikację kończy tekst prof. Mieczysława Ryby pt. *Obrona godności człowieka w czasie przemian ustrojowych XIX, XX i XXI wieku w świetle nauczania społecznego Kościoła*, w którym Autor ukazuje kontekst uwarunkowań ideologicznych, społecznych i politycznych. Rodzące się nauczanie społeczne Kościoła, zapoczątkowane przez Leona XIII, wiązało się z dostrzeżeniem problemów społecznych odnoszących się do zjawiska dechrystianizacji Europy i świata, których przyczyny były związane z panującymi przemianami filozoficznymi. Wiązało się to z dominującą w przestrzeni uniwersytetów filozofią pozytywizmu, w której człowiek był odbierany wyłącznie jako istota czysto naturalistyczna. W dalszej części Autor mówi o zmianach społecznych i politycznych, które były inspirowane herezją modernizmu, totalitarną ideologią, w tym komunizmem i socjalizmem, także neomarksizmem i konsumpcjonizmem.

Niewątpliwie przedstawione pokrótce omówienie książki poświadcza, że poruszana problematyka wpisuje się bardzo głęboko w obecną rzeczywistość społeczną. Ta rzeczywistość potrzebuje nauki społecznej Kościoła. Niniejsza publikacja połączyła specjalistów i ośrodki badawcze, które mają długą tradycję w promowaniu katolickiej nauki społecznej, i dlatego może stać się ona impulsem dla kolejnych publikacji, zasilając tym samym realizowaną serię książkową w ramach projektu *Idea solidarności dzisiaj*.

